

Múzeumteremtés Somogyban

A muzeológiai tudományágakat Somogyban a XIX. század közepétől művelik. A megye kulturális intézményhálózata eleinte szerény. Am a jelentősebb középiskolákban buzgó, autodidakta tanárok régiségtárakat hoztak létre. Ezek a századfordulóra főleg érmeikkel, történeti művekkel (térképek, könyvek), szórványos régészeti leletekkel rendelkeznek. A szemléltetés szerepkörét betöltő szertárak szekrényeiben az említett, idővel rendszerezett és publikált gyűjteményeken kívül a kétféjű békától az „öslények csontozattá”-ig igen sokféle anyag szerepelt. Az egykori kollekcio alakulása az iskolai értesítőkből követhető. A két nevezetes somogyi iskola – az 1792-es alapítású csurgói Református Főgimnázium és az 1806-ban induló kaposvári Állami Főgimnázium – gyűjteményeinek úttörő munkáját csakhamar a szervezett muzeológia első lépései követték.

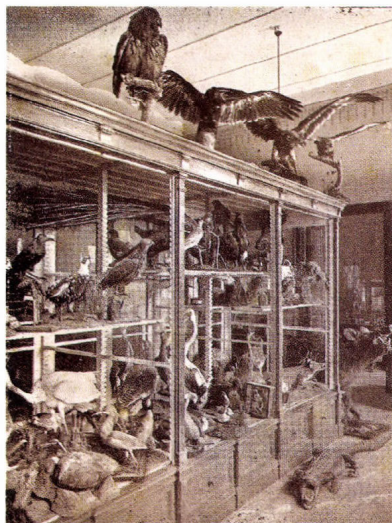
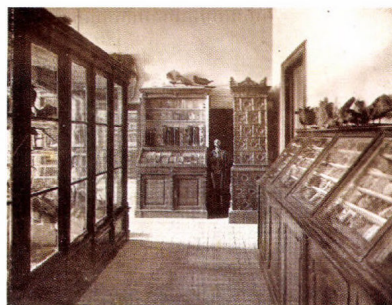

A csurgói református gimnázium (képeslap 1913)

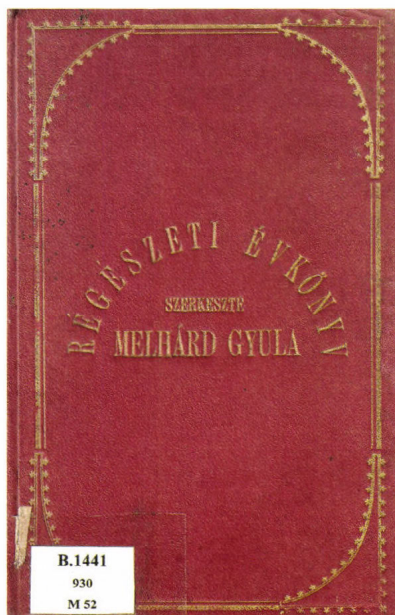
A Somogymegyei Régészeti és Történeti Társulat egy somogyi földbirtokos, Odescalchi Artúr kezdeményezésére jött létre. A herceg mellett Barla Szabó József református lelkész is tevékeny részt vállalt abban, hogy 1877 őszén sikerült hetven belépni szándékozó személy „aláírását” összegyűjteni. A társulat, amely megalakulásához Rómer Flóris somogyi gyűjtőútjától kapott ösztönzést, néhány évi működés után megszűnt. Munkálkodásának rekonstruálásához alapszabályzata, sovány

A kaposvári Somssich Pál gimnázium (képeslap 1902)

Gimnáziumi szertár 1900 körül

A Somogy megyei Régészeti és Történelmi Társulat évkönyve

Melhard Gyula hittanár, társulati titkár

irattára, valamint egyetlen megjelentetett évkönyve áll rendelkezésünkre. Ez utóbbi is csak az 1879–81-es időszakra enged bepillantást. Az utódszervezet lelkes titkáranak kutatásai szerint a további időszak meddőnek bizonyult. Alapszabályában megjelölt céljait – „felkutatni a vármegye területére, múltjára vonatkozó régészeti és történelmi adatokat, tárgyakat, s azokat adományozás vagy vétel útján megkeresvén egy Kaposváron létesítendő, a vármegye elidegeníthetetlen tulajdonát képező, állandó régiség-tárban összpontosítani és közhasználatba bocsátani.” – megfelelő szakemberek és pénzügyi, valamint egyéb segédeszközök híján nem valósíthatta meg. Az első tisztikar is csakhamar lemondott. A legtöbb eredményt az új titkár, Melhár Gyula hittanár érte el. Ásatásokat végeztetett, felolvasásokat is rendezett a tudós pap. Gönczi Ferenc az egyesületi munka elhalását Melhár Kaposvárról Meryére költözésével magyarázza, valamint azzal, hogy plébánosai teendői nem tették lehetővé, hogy a múzeumi munkának szentelje magát. A hivatalos megszűnés lehetősége már 1886-ban felmerült. A tagok erre a kérdésre ekkor még nemleges választ adtak. Az 1891-ben egybehívott feloszlási közgyűlésen azonban már senki sem jelent meg, hivatalosan a társulat 1894-ben oszlott fel. A meddővé vált egyesület mintegy 1500 régészeti tárgyat hagyott hátra, melyek a XX. század elejére – gazdájuk nem lévén – nagyrészt tönkrementek, a megyeháza egyik földszinti nyirkos helyiségében málladoztak. Innen 1902-ben a kaposvári Főgimnáziumba kerültek, ám leltár hiányában hosszú évek elteltével senki sem tudta megmondani, honnan kerültek elő. Ráadásul a tárgyak annyira tönkrementek, hogy „érintésre is szétmállottak”.

A múzeum ügyének ébren tartására a megye legkiválóbb értelmisége vállalkozott. Bizonyosság erre az 1902-ben létesült kaposvári szabadkőműves páholy 1903-ban megjelent munkatervére. A vármegye és Kaposvár elmaradott társadalmi viszonyairól és közéletéről szóló elemzésükben az egyik legnagyobb problémát a megyeszékhely késői – s főleg pusztán külsőségekben megjelenő – polgárosodásában látták. Igazuk volt, hiszen a megye egyetlen városa, Kaposvár sem rendelkezett civis hagyományokkal, hiszen csak 1873-ban, a főváros egyesítésének idején nyert rendezett tanácsú városi rangot. A szabadkőművesek programja nem csoda hát, ha az emberek tudatának átfelmérésére helyezte a hangsúlyt. A bajok orvoslásában programjukban első helyre a kulturális teendők kerültek. A civil kezdeményezések fontosságát hangsúlyozták s egyebek között a múzeumegyesület feltámasztását is szorgalmazták.

A múzeumegyesület alakítását a jó lelkiismereten kívül több tényező is sürgette. Hozzájárult az 1903-ban rendezett kaposvári iparművészeti kiállítás sikere is, melynek anyagát az Országos Iparművészeti Társulat kaposvári bizottsága hajlandónak mutatkozott átengedni a múzeumnak, mihelyst létesül. Serkentőleg hatott továbbá, hogy a szomszédos vármegyékben már több helyen (Veszprém, Sümeg, Szekszárd, Keszthely) működtek múzeumok, s ezekbe igen sok somogyi „lelet” került. Ezen kívül az akkori szervezőkben (vármegyei tisztviselőkben, lokálpatriótákban) feltámadt a becsvágy, hogy az idelátogató turistáknak is bemutathassanak valamit a vármegye múltjából. 1908 telén az alispán felhívásával megkezdődött a tagtoborzás. 1909-ben, a megalakuláskor, dr. Fekete Gyula titkár jelentése szerint 254 volt a taglétszám.

Az egyesület elnöke ekkor gr. Somssich Géza földbirtokos, alelnökei Kacsokovics Lajos alispán és Solymási Ágoston, titkára pedig dr. Fekete Gyula ügyvéd lett. A választmányi tagok között pedig ott találjuk a város tisztviselőit, tanárait, a módosabb kereskedőket. Helyet foglalt köztük Somogy két neves festőművésze, Kunffy Lajos és Rippl-Rónai József.

A Somogyvármegyei Régészeti Társulat megmaradt tárgyait a megyeháza második emeletének három kisebb szobájában helyezték el. Őt gyűjteményi egység kialakítását tervezték:

1. Régészeti és történelmi
2. Numizmatikai
3. Bibliográfiai
4. Néprajzi és népművészeti
5. Természetrajzi

Már a megalakuláskor felmerült, hogy a vármegyeházán biztosított hely nem sokáig lesz elegendő a muzeális tárgyak várható gyors gyarapodása miatt. Az elnökség már ekkor egy kultúrpalota építésének eszméjét vetette fel, s többen javasolták, hogy más kulturális egyesületekkel szövetkezve (Szabad Lyceum, Építés- és

JUBILEUMI KÖTET

Mérnök, Iparművészeti, Zenekedvelők) a választmányi tagok tegyék meg a kellő lépéseket.

Jegyzőkönyv.

Főhíve Hágosvárosta 1909 évi január 2-án a Somogyi
mezei Múzeum egyesület választmányának üléséről.

Jelenlévők:

gr. Somssich Géza, Károliczicz Lajos, Stuck Gyula, Söfnagy Párol,
Földházi Imre, dr. Austerlitz Elek, Kovács Lehel, Gyula, dr.
Fekete Gyula, Farkas Imre stb.

Dr. Somssich Géza az elnöki szót elfoglalván, utasítja a tárgy-
teret és felkéri a jelenlévőket, mintekora beérkezett, megnyitja az ü-
lést.

Elnöki felhívásra lelkével
előterjeszté, hogy a hazák száma
máig 254. Ezek közül alig van
45, a többi 181-ét járta 25. Ja-
nuárban, hogy a hazák jövedelmé-
ről jelentés az egyesületnek
kértsen, hogy az alapítók részé-
re az alapítvány keretén belül
gyűjtést kiadható legyen a haz-
raletas jövedelmé pedig jövedelmé al-
tal felhívására.

A választmány a hazák összevetés
részletét tudomásul vette és
a jelentésről a legközelebbi ülésig a
gyűjtést előfelvételre a kimutatás
elkészítésére felhívja.

Jurányi Géza Múzeum-örjelen-
ti hogy az alapítványtól a vármegye
által a Múzeumnak vanit helyi-
séjével, 3. mártól a II. évi melet. magyati
szárván átvette, a főgimnázium
ban elhelyezte volt. Amikor a ház-
gyakat az új helyiségbe áthelyezték
ha de helyesen még nem me-
rhetette a részt. Az átműltetés
22. k. ba került és ezen költségeit

A Somogyi mezei Múzeum Egyesület választmányi jegyzőkönyve. 1909. január 2.

A tárgyarapítás érdekében az ország nagyobb múzeumaitól duplum-pél-
dányokat kértek, ez azonban – az ígéretek ellenére – nem sok eredménnyel járt.
Kiemelkedő jelentőségű volt viszont, hogy gr. Somssich Géza pásztorfaragásokat,
hímes tojásokat, parasztládát adományozott. A gimnázium tanárai a gyűjtőmun-
kába a tanulókat is bevonták. Figyelemre méltó, hogy a közelmúlt eredményeiről
sem feledkeztek meg. Roboz István az általa szerkesztett Somogy című lap ötven
évfolyamát ajándékozta azzal, hogy a lap „egy darab kultúrtörténet, Somogy vár-
megyének pedig tükré, összes közéleti szereplőivel.”

A tárgyak kezelése során azonban helyrehozhatatlan hibát követtek el. Semmi-
féle feljegyzés, leltár, de még jegyzék sem készült a muzeális anyagról, s így aztán
nem tudni, mit hol találtak, milyen tudományos információk fűződnek hozzájuk.
E fogyatékoság folytán a régebbi gyűjtésű tárgyak forrásértéke igen csekély.

A Somogy c. lap I. évf. 2. sz. címlapja

A Somogy című lap egyik első példánya
Roboz István az általa szerkesztett lap ötven
példányát azzal adományozta a múzeumnak,
hogy a lap „egy darab kultúrtörténet, Somogy
vármegyének pedig tükré, összes közéleti
szereplőivel.” Az első somogyi újság adomá-
nyozott példányait jelenleg a Somogy Megyei
Levélár őrizi.

100 ÉVES A MÚZEUM

Gönczi Ferenc (1861–1948)
néprajzkutató, 1922-től haláláig a Somogyi megyei múzeum vezetője

1913-ban dr. Fejérpataky László a Nemzeti Könyvtár Széchényi Könyvtárának igazgatója és dr. Sebestyén Gyula a Nemzeti Múzeum „igazgatóőre” az egyesület meghívására Kaposvárra érkezett a megyei múzeumügy továbbfejlesztésének megtárgyalására. Fejérpataky a somogyi múzeumügy előbbre vitele érdekében elsőszámú feltevésként egy közművelődési palota létesítését javasolja. Sajnos az ügy már a főispán hozzáállásán elbukott. Ennek ellenére az egyesület Fejérpataky javaslatának megfelelően kérvénnyel fordult a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz a kultúrpalota megvalósítása érdekében. Kaposvár város ingyen telket engedett volna át. Az anyagiak egy részének biztosításához azonban sem a megye, sem a város nem járult hozzá. A világháború következtében pedig a kultúrpalota létesítése átmenetileg lekerült a napirendről.

A néprajzi tárgyak gyűjtéséről az egyesület 1914. február 28-án tartott közgyűlésén határoztak. A teendőkkel az időközben egyesületi alelnökké választott Gönczi Ferenc megyei tanfelügyelőt bízták meg. A gyűjtőmunka még a háború alatt sem szünetelt. Gönczi hivatalos iskolalátogatásai alkalmával mintegy 1500 db népi használati tárggyal gyarapítja a múzeumot. Ő az, aki elsőnek felveti a leltározás szükségességét. 1918 nyarán a gyűjteményt a kaposvári Igazságügyi Palota négy szobájába költözteti. Itt azonban a Pécsről menekült postaigazgatóságnak kellett a helyiségek. A zűrzavaros időkben a múzeumi raktárakat feltörték, a tárgyakat az épület pincéjébe szórták, a java része tönkre ment, más részét pedig ellopták. Ami megmaradt, hosszú huzavona (más intézmények helyiségei, pincék) után a kaposvári MÁV internátus folyosóján kapott helyet. A múzeum gyűjteménye ekkor hét szekrényben elfért.

Újra kellett kezdeni szinte mindent. Az egyesület 1922-ben újjáalakulva feladatként a „múlt főleg helyi vonatkozású régészeti, geológiai, történeti, művészeti, irodalmi és műipari emlékeinek és maradványainak, a jelenkor történeti emlékeinek, természetrajzi, táj- és szépímereti alkotásainak, az ipar és művészet remekeinek” gyűjtését, megőrzését jelölte meg. Céljuk pedig „mindezeknek tanulmányozás végett való kiállítása és szemléltetése által a közművelődés terjesztése” – fogalmaz az alapszabály. A munka elindult, ám az első állandó kiállítás megvalósításáig még hosszú idő telt el.

Leltári szám	A tárgy neve	Származási helye
5121 elője 79	Emlékplakett (Somogyi megye)	
Vétett:	Ajándékozta: Nagy István	Beszerezési ideje: 1922
Veteli ára:	Értéke:	Gyűjtötte: Gönczi Ferenc
P. fillér	P. fillér	P. fillér
A tárgy ismertetése:		A tárgy rajza (tényképe):
Egy emléktábla Gönczi Ferenc tiszteletére, melyet a Somogyi Megyei Múzeum igazgatója, Gönczi Ferenc készített 1922-ben. A tábla a múzeum alapításának 10. évfordulójára készült, és a megye nevére van felírva.		
Irodalom:	Elhelyezés:	

Leltári szám	A tárgy neve	Származási helye
152. 4322	Vasdoboz	XVI. sz.
Vétett:	Ajándékozta:	Beszerezési ideje: 1922
Veteli ára:	Értéke:	Gyűjtötte:
P. fillér	P. fillér	P. fillér
A tárgy ismertetése:		A tárgy rajza (tényképe):
Irodalom:	Elhelyezés:	

Leltári szám	A tárgy neve	Származási helye
814 4294R	Hátasék	Szendrőlde
Vétett:	Ajándékozta: Bencs István	Beszerezési ideje: 1924
Veteli ára:	Értéke:	Gyűjtötte: Gönczi Ferenc
P. fillér	P. fillér	P. fillér
A tárgy ismertetése:		A tárgy rajza (tényképe):
Hátasék, melyet a Somogyi Megyei Múzeum igazgatója, Gönczi Ferenc készített 1924-ben. A háttérben a megye címere látható.		
Irodalom:	Elhelyezés:	

Leltári szám	A tárgy neve	Származási vagy beszerzési helye	A beszerzés vagy beérkezés ideje
814 4294R	Hátasék	Szendrőlde	1924
Vétett:	Ajándékozta:	Beszerezési ideje:	
Veteli ára:	Értéke:	Gyűjtötte:	
P. fillér	P. fillér	P. fillér	
A tárgy ismertetése:		A tárgy rajza (tényképe):	
Hátasék, melyet a Somogyi Megyei Múzeum igazgatója, Gönczi Ferenc készített 1924-ben. A háttérben a megye címere látható.			
Irodalom:	Jegyzet:	Elhelyezés:	

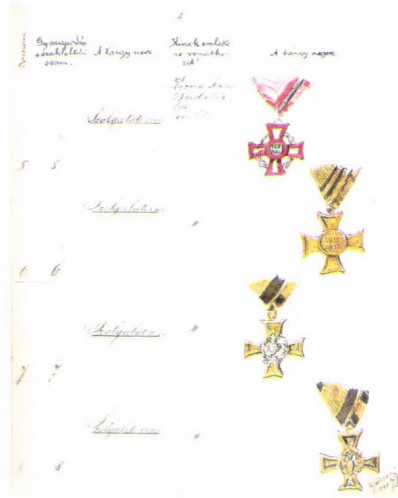
Élveltő a Gönczi vezette szaknyilvántartásból (tárgyleíró kartonok)

JUBILEUMI KÖTET

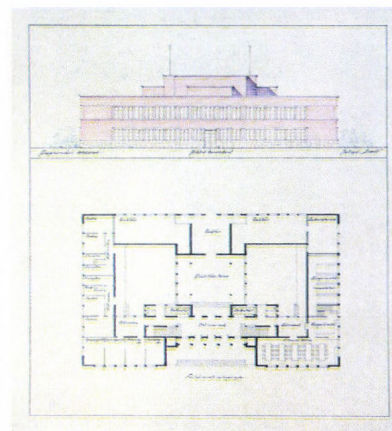
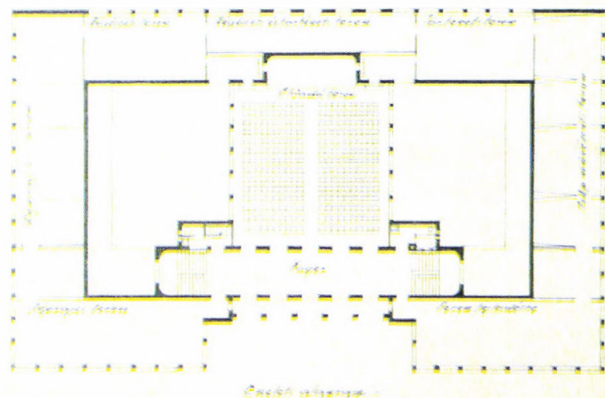
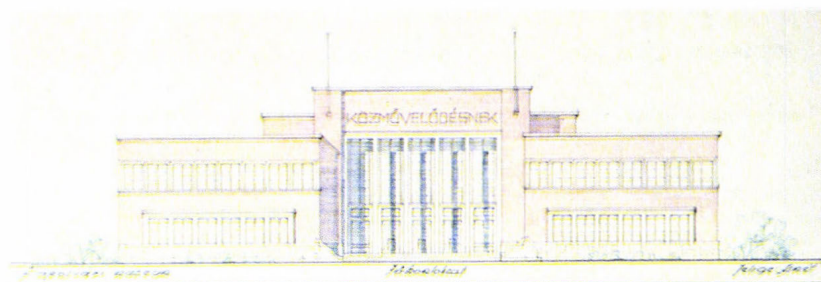
A tárgy gyarapodási (előlelt) száma:	A tárgy neve	származási vagy beszerzési helye	A beszerzés vagy beérkezés ideje
51	Schaaf-Ferenc		1940. augusztus 14.
A beszerzés módja	Ásatás. Hol s mikor?	Vétel. Kitől?	Ajándék. Kitől?
	Értéke: P	Ára: P	Értéke: P
A tárgy leírása:		A tárgy rajza vagy lényképe:	
<p>Schaaf-Ferenc; a híres leltár-író; a Somogyi Leány Utca-építész; a Somogyi Leány Utca-építész; a Somogyi Leány Utca-építész; 30:30 cm</p>			
Irodalom:	Jegyzet:	Elhelyezés:	

Kultura-nyomda, Kaposvár.

1922-ben vonult nyugdíjba Gönczi Ferenc megyei tanfelügyelő, aki ettől kezdve haláláig (1948) teljesen a megyei múzeumügynek szentelte életét. Igyekezett mindent elkövetni, hogy a Somogy megyei muzeológiai munkának megbecsülést szerezzen s az egyesületi kereteket intézményi rangra emelje. Múzeumépület hiányában továbbra is megoldatlan maradt a muzeális tárgyak elhelyezése. A háború után újjáalakult egyesület a kultúrpalota felépítésének tervét újra felelevenítette. Egy somogyi műgyűjtő, Darnay Kajetán lelkes beadvánnyal együtt százezer korona alaptőkét ajánlott fel az építésre alaptőkeként s egyúttal Budapesten is gyűjtésbe kezdett. Gönczi Ferenc országos pénzintézeteket, üzemeket keresett fel, később a megye és a város is hozzájárult az alaptőkéhez. 1929-ben meghirdették az épület tervpályázatát. Az 1931-ben beérkezett épülettervek közül Árkay Bertalan budapesti építész pályázatát fogadták el. Ám az alaptőke nem fedezte a százhatvanezer pengős építési költséget. A világgazdasági válság miatt az állami támogatás elmaradt, az alaptőke értéke napról napra fogyott. 1933-ban az épület módosított,

Gyarapodási napló a Gönczi vezette szaknyilvántartásból

Múzeumépület-tervek

100 ÉVES A MÚZEUM

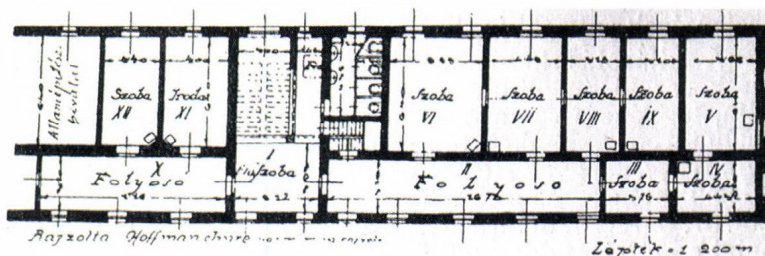

Raktár és dolgozószoba a városháza második emeletén. Gönczi Ferenc (jobbról) és Tarján Antal tanító a raktározott tárgyak társaságában, 1928

részbeni megvalósítása sem sikerült, 1941-ben pedig az alispán véghatározatával a több évtizeden át dédelgetett kultúrpalota terve végleg lekerült a napirendről. Addig is 1927-ben a kaposvári városházán kaptak helyet, mígnem 1933 májusától a megyeháza hátsó épületének második emeletén két folyosót és kilenc szobát biztosított a megye az anyag elhelyezésére. Itt végre alkalom nyílt a gyűjtemény bemutatására is. Egy év múltán, május 6-án megnyílt az első kiállítás.

Részlet az állandó kiállitásból

A múzeum mai ideiglenes elhelyezése a vármegyeháza hátsó épületének 2-ik emeletén.

I. A régi Kaposvárt ábrázoló festmények. II. Halászat. III. Ős- és újkőkorszaki tárgyak. IV. Pénzek, bronz-, hallstatt-, kelta- s római kor tárgyai. V. Kaposvári váremlékek, fegyverek s kismerterségek eszközei. VI. Szobai és konyhai tárgyak. VII. Népies ruhadarabok, kézimunkák, himestojások. VIII. Pásztorfaragványok, gyermekjátékszerek. IX. Mezőgazdaság, szőlészet. X. Eredeti festmények. XI. Eredeti festmények, disztárgyak. XII. Rippl-Rónai festmények, szobrok, egyházi s világi disztárgyak.

A Somogy megyei Múzeum első állandó kiállítása, 1934

Milyen jellegű gyűjteménnyel rendelkezett ez az idő tájt a múzeum?

Első helyen kell említeni Gönczi néprajzi gyűjtéseit: a pásztorfaragásokat, a hímzés- és szőttesgyűjteményt. 1923-ban a múzeumba került Rippl-Rónai Ödön (a híres festő öccse) neves kaposvári műgyűjtő 1300 darabos hagyatéka, amely elsősorban képzőművészeti jellegű. Közte több mint 60 darab festmény, grafika és vázlat Rippl-Rónai Józseftől. Az ipartestületek a céhes anyag megszerzésében segítettek. Az egyesület felkérésére a Nemzeti Múzeum jóvoltából egy-két átadásra is sor került. A megye néprajzilag jellegzetes vidékeit a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának vezetője, Ébner Sándor fotózta le és felvételeit ingyen bocsátotta a múzeum rendelkezésére. Ekkorra két nagyobb gyűjteménycsoport körvonalazódott: a néprajzi és a képzőművészeti.

Az iparügyi miniszter látogatása a múzeumi kiállításban, 1935

Az első kiállítással egy időben jelent meg az egyesület első kiadványa, amelyben Gönczi Ferenc az egyesület huszonöt éves történetéről számol be. Az eredmények mellett a nehézségeket az alábbiakban összegzi: „Alig hiszem, hogy volna múzeuma az országnak, mely hétszer költözött volna ide-oda, pincékben, folyosókon kellett volna meghúzódnia, mely annyit küszködött volna pénztelenséggel, elhelyezési, építési kérdésekkel, gyűjtési bajokkal, vezetője munkájának lekicsinylésével, az általa nagy veszéllyel összehordott tárgyak értéktelenné minősítésével, mint a Somogy megyei Múzeum.” A sors iróniája, hogy e kiadvány költségei is meghaladták az e célra előirányzott összeget. A helyi múzeumügy nehézségén az sem sokat változtatott, hogy 1936-ban az egyesületi gyűjteményt a kultuszminisztérium közgyűjteménnyé nyilvánította.

Gönczi Ferenc a kaposvári vasútállomás felé tart. (1940-es évek)

Gönczi Ferenc haláláig, 1948-ig állt a megye múzeuma élén. A hazai néprajzi irodalom kiemelkedő személyisége nemcsak a néprajz területén alkotott maradandót. Hiszen gyűjtött mindent, ami múzeumba való. A jelent az ő szakmaszeretete és precíz szaknyilvántartása alapozta meg.

Varga Éva

Mi ALULIROTTAK EGYRÉSZT SOMOGY VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGA NEVÉBEN MINT ANNAK ALISPÁNJA MÁSRÉSZT E VÁRMEGYE NEMZETI BIZOTTSÁGA - MINT ANNAK ELDŐKE TISZTELETTEL KÖSZÖNTJÜK **GÖNCZI FERENC** URAT, A VÁRMEGYEI MÚZEUM IGAZGATÓJÁT, IGAZGATÓSÁGÁNAK 25-İK ÉVEBEN ÉS MUNKÁS ÉLETKORA 85-İK SZÜLETÉSE NAPJÁN.

MELLEN ÜDVÖZÖLJÜK SZEMÉLYÉBEN SOMOGYORSZÁG NÉPRAJZÁNAK EGYIK LEGNAGYOBB KUTATÓJÁT, NÉPI ÉLETÉNEK, LELKÉNEK SZAKAVATOTT BÚVARÁT.

KÖSZÖNTJÜK BENNE A MAGVETŐT, A DÉPI ÉLET, AZ IGAZI DÉPI MUNKÁSSÁG ŐSÍ, DE MINDIG FEJLŐDŐ ÉLETÉNEK ISMERTETŐJÉT.

25 ÉVI, FÁRADTSÁGOT NEM ISMERŐ GYŰJTÉSI MUNKÁVAL, SZÉLES LÁTÓKÖRŰ SZELLEMI FRISSESSÉGGEL A DÉPI, NÉPRAJZI EMLÉKEK, TÁRGYAK GYŰJTÉSÉN KIVÜL **GÖNCZI FERENC** VETI MEG AZ ALAPJÁT MÚZEUMMUNKÁNAK, RÉGÉSZETÉNEK, KÉPTÁRÁNAK.

OLISMERÉSÜNKET, KÖSZÖNTÉSÜNKET AZ AZ ÓHAJ KISÉRI: FEJLŐDJÉK, GYARAPODJÉK, GAZDAGODJÉK. EZ A KULTURÁLIS INTÉZMÉNY A VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGA ÉS KÖZÖNSÉGE MEGÉRTŐ TÁMOGATÁSÁVAL AZ ALAPOKAT LERAKÓ **GÖNCZI FERENC** MÚZEUMI IGAZGATÓ SZELLEMÉBEN.

KAPOSVÁR, 1946. EV JULIUS HÓ 28.

soós

Somogy VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK ALISPÁNJA